

۱۳۸۱ / ۹ / ۲۵

دانشگاه تهران
دانشکده مدیریت

وزارت آموزش عالی ایران
تهرانشهر

موضوع :

بررسی شاخصهای پیش بینی کننده ورزشکستگی در شرایط محیطی ایران

پایان نامه :

جهت دریافت درجه دکتری رشته حسابداری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر علی ثقفی

اساتید مشاور:

دکتر مهرگان

دکتر بهرامفر

تهیه کننده:

غلامرضا سلیمانی امیری

سال ۱۳۸۱

۴۴۲۲۵

این رساله در خطبه نورخ ۹۹ - ۸۴ - ۸۱ - ۸۰ هجرت رسیدگی
نادره و شماره ۸۳۲۰ - ۸۳۲۱ - ۸۳۲۲ - ۸۳۲۳ - ۸۳۲۴ - ۸۳۲۵
با درجه و شماره ۸۳۲۰ - ۸۳۲۱ - ۸۳۲۲ - ۸۳۲۳ - ۸۳۲۴ - ۸۳۲۵

فهرست مطالب

عناوین

شماره صفحه

فصل اول: کلیات

۱	مقدمه
۲	تشریح و بیان موضوع
۵	ضرورت انجام تحقیق
۵	اهداف اساسی تحقیق
۹	فرضیات تحقیق
۱۱	روش (چگونگی) انجام تحقیق
۱۴	تعریف واژه ها و اصطلاحات تخصصی بکار رفته در تحقیق
۱۵	خلاصه
	چهارچوب فصول آتی

منابع

فصل دوم: ادبیات موضوعی

۱۶	مقدمه
۱۷	اطلاعات حسابداری و تصمیم گیری
۱۸	نقش اطلاعات در تصمیمات سرمایه گذاری
۲۰	فرآیند تصمیم گیری سرمایه گذاران
۲۳	تاریخچه نسبتهای مالی
۲۵	اهداف تجزیه و تحلیل صورتهای مالی
۳۱	تجزیه و تحلیل ساختار سرمایه
۴۱	منشاء تاریخی ورشکستگی
۵۲	تعریف تجارت ناموفق
۵۷	عوامل مشکلات مالی
۷۰	مراحل ناکامی یا شکست مالی
۸۰	تئوری ورشکستگی و تحقیقات انجام شده
۹۶	تئوری جدید ورشکستگی
۱۰۰	مکانیسم تئوری کنترل
۱۰۷	توانایی پرداخت بدهی و قدرت نقدینگی
۱۲۱	خلاصه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع فصل سوم: روش و ساختار تحقیق

۱۲۲	مقدمه
۱۲۲	روش (متدلوژی) تحقیق
۱۳۳	تهیه پرسشنامه و جمع آوری اطلاعات
۱۳۵	(پایایی) قابلیت اطمینان پرسشنامه
۱۳۶	اعتبار (روائی) پرسشنامه
۱۴۱	معایب پرسشنامه
۱۴۳	روش تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات
۱۴۶	فرآیند تحلیل سلسله مراتبی تصمیم‌گیری
۱۵۱	مبانی نظری شاخصهای پیش بینی ور شکستگی
۱۶۱	خلاصه

منابع فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه نتایج

۱۶۲	مقدمه
۱۶۲	نتایج بدست آمده از پرسشنامه
۱۶۸	اطلاعات جمعیت‌شناسی
۱۹۴	نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق
۲۴۱	آزمون میزان اهمیت (Freedman)
۲۴۲	آزمون فرآیند تحلیل سلسله مراتبی تصمیم‌گیری AHP
۲۴۸	خلاصه فصل

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۲۴۹	مقدمه
۲۵۰	خلاصه تحقیق و نتیجه‌گیری
۲۷۱	مدل پیشنهادی برای شاخصهای پیش بینی ور شکستگی
۲۷۳	اعتبار مدل طراحی شده
۲۸۱	محدودیت‌های تحقیق
۲۸۲	پیشنهادات تحقیق
۲۸۳	پیشنهادات برای تحقیقات آتی
۲۸۴	خلاصه
۲۸۵	فهرست منابع و مأخذ

ضمائم

پیشگفتار:

موضوع و رشته حسابداری علیرغم اینکه در سطح جهان بخصوص در کشورهای صنعتی خیلی جذاب و گسترده است اما در ایران خیلی نوپاست بظاهر از دیرباز در ایران بحث حسابداری در تمام بنگاهها و مؤسسات تولیدی و خدماتی مطرح بوده است و تعداد زیادی از شاغلین را به خود جلب کرده است اما این رشته پیشرفت زیادی در محافل آکادمیک نداشته که علت آن را می توان در تقاضای شدید کار حرفه‌ای این رشته در مؤسسات و بنگاههای اقتصادی دانست که علاقه کمتری برای فارغ التحصیلان رشته حسابداری جهت انجام تحقیقات حرفه‌ای و آکادمیک ایجاد کرده است.

گرچه جدیداً "اخذ مدارک کارشناسی ارشد و دوره دکتری و انجام تحقیقات در دانشگاهها مورد تقاضای تحصیلکرده‌های رشته حسابداری قرار گرفته است ولی بدلیل نوپا بودن این دوره‌ها تحقیقات در این رشته نسبت به رشته‌های دیگر در سطح ابتدائی قرار داشته و مباحث زیادی در رشته حسابداری وجود دارد که ضروری است حتماً دانشجویان محترم این موضوعات را مورد تحقیق و پژوهش قرار دهند به عبارتی محققین این رشته هنوز موضوعات بخش رویه و پوسته آن را مورد تحقیق قرار می دهند و وارد بحث‌های عمیق تر و هسته آن نشده‌اند. از جمله موضوعات مورد علاقه بررسی شاخصهای ورشکستگی در شرکتهای ایرانی است که متأسفانه در ایران در این رابطه تحقیقات انجام نگرفته است.

اینجانب بدلیل تجربه کاری در شرکتهای وابسته به دولت و یا نهادهای انقلاب علاقه مند شدم که رساله دوره دکتری خودم را جهت بررسی شاخصهای پیش بینی ورشکستگی به انجام برسانم و بنظر می رسد این موضوع باتوجه به جهت گیری خصوصی سازی در برنامه سوم جمهوری اسلامی لازم می باشد. خوشبختانه موضوع رساله را با دکتر ثقفی استاد ارجمندم در میان گذاشتم و ایشان لطف فرمودند و راهنمایی رساله را قبول کردند و بدلیل اینکه این موضوع، سابقه‌ای در کشور نداشته و

جدید بوده ولذا استاد عزیز زحمت زیادی در زمان تصویب موضوع در شورای تحصیلات تکمیلی و در طول زمان پژوهش و در زمان دفاع رساله در جلسه نهایی متحمل شدند جای تشکر دارد که استاد عزیز فصل، فصل، تمام رساله را با حوصله و دقت مطالعه و در انجام تحقیقات و اجرای روش Delphi اینجانب را یاری و راهنمایی فرمودند همچنین از مشاورین محترم پایان نامه آقایان دکتر مهرگان و دکتر بهرام فر که در تمام زمان تهیه و تنظیم رساله از نظرات مشورتی آنها در بخشهای آماری و حسابداری و روشهای تحقیق بهره مند شدم تشکر و قدردانی می گردد. امیدوارم این رساله بتواند برای آیندگان راهنمایی ورود به بخشهای عمیقتر و اساسی تر در تحقیقات پیش بینی و رشکستگی گردد تا محققین بتوانند با آزمون این شاخصها و مدل طراحی شده، و رشکستگی شرکتها را پیش بینی کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فصل اول: کلیات

• مقدمه

• تشریح و بیان موضوع

• ضرورت انجام تحقیق

• اهداف اساسی تحقیق

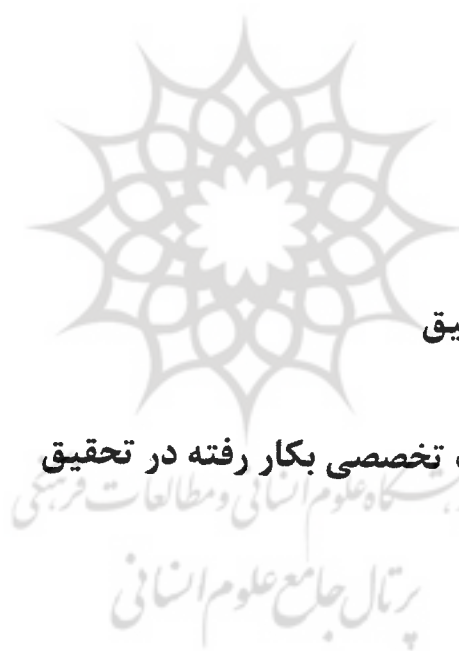
• فرضیه های تحقیق

• روش (چگونگی) انجام تحقیق

• تعریف واژه ها و اصطلاحات تخصصی بکار رفته در تحقیق

• خلاصه

• چهارچوب فصول آتی

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شرکتهایی در ایران وجود دارند که از مشکلات مالی و عملیاتی رنج می‌برند و از نظر فعالیت عملیاتی و تامین نقدینگی و سرمایه در گردش دچار بحران می‌باشند که از نقطه نظر تحلیل گران مالی و اقتصادی یا از قبل ورشکسته اند و یا ورشکسته خواهند شد و طبق قانون تجارت، مراحل قانونی ورشکستگی برای آن دسته از شرکتها باید اجرا گردد. موضوع اصلی این است که چرا علیرغم نظر تحلیل گران اقتصادی و مالی مبنی بر ورشکستگی این شرکتها همچنان می‌توانند به فعالیت خود ادامه دهند؟ عوامل متعددی در این راستا وجود دارد که شناسایی آن می‌تواند علل تداوم فعالیت این نوع شرکتها را روشن سازد، در این فرآیند مدلی طراحی می‌شود تا با آن مدل بتوان شرکتهایی که مشکلات مالی و عملیاتی دارند و عمدتاً ورشکسته و یا در حال ورشکستگی هستند شناسائی شوند. چون این شرکتها در ایران همچنان به فعالیت خود ادامه می‌دهند مطمئناً عوامل دیگری وجود دارد که شناسایی آن عوامل نه تنها به میزان کارائی مدل طراحی شده در شرکتهای ورشکسته و یا در حال ورشکستگی کمک موثری خواهد نمود، بلکه مشخص شدن آن عوامل برای تحلیل گران اقتصادی و مالی و مدیران شرکتها می‌تواند از اهمیت خاصی برخوردار باشد.

استفاده کنندگان و سرمایه گذاران برای تصمیم گیری به اطلاعات نیازمند هستند و این نوع اطلاعات می تواند از طریق صورتهای مالی که یکی از منابع تامین کننده نیازهای سرمایه گذاران و استفاده کنندگان است برآورده شود. تجزیه و تحلیل کنندگان صورتهای مالی با استفاده از اطلاعات مندرج در صورتهای مالی شرکتها قدرت تصمیم گیری را افزایش می دهند. یکی از ابزارهای تجزیه و تحلیل صورتهای مالی استفاده و بکارگیری نسبتهای مالی حاصله از صورتهای مالی است که این نسبت ها مثل نسبت نقدینگی، نسبت سرمایه در گردش، نسبت فروش به کل دارائیهها و ... میتواند برای تصمیم گیرندگان موثر باشد.^۱ به همین دلیل این نسبتها و تغییرات در آنها می تواند نشانگر شرایط مالی و عملیاتی بنگاهها باشند.

جهت تداوم فعالیت، بنگاههای تجاری نیازمند ابزارهای متفاوتند که طبیعتاً حساسیت ابزارهای متنوع و تاثیر آن بر موفقیت و تداوم فعالیت بنگاهها بستگی به پاره ای متغیرها همانند نوع صنعت، بازار تامین مواد اولیه، بازار فروش کالا و یا خدمات تولید شده و ... دارد. پاره ای از این ابزارها عموماً^۲ برای کلیه بنگاهها از اهمیت بسزائی برخوردار است (به عنوان مثال، نقدینگی و مسائل مرتبط با نیروی انسانی)، ایجاد مشکلات در اینگونه زمینه ها می تواند برای بنگاهها مسئله آفرین بوده و توان ادامه حیات و فعالیت آنها را به مخاطره انداخته و آنان را بسوی ورشکستگی سوق دهد.

۱- عزیز عالی ور، " صورتهای مالی اساسی"، نشریه شماره ۷۶، سازمان حسابرسی، ص ۴

در ایران بنگاه هایی هستند (بویژه بنگاههایی که بنا به دلایل مختلف تحت حمایت و یا پوشش دولت می باشند) که همواره با مشکلات عدیده ای روبرو هستند و اگر این بنگاهها بصورت یک شرکت خصوصی فعالیت می کردند به احتمال بسیار قوی، ناچار به اعلام ورشکستگی بودند، لیکن بنا به دلایل شرایط محیطی ایران، بویژه شرایط (سیاسی - اجتماعی) اینگونه بنگاهها با دریافت کمک در اشکال متفاوت به عنوان مثال تزریق نقدینگی، استفاده از ارز ارزان قیمت یا دریافت مواد اولیه ارزان، جلوگیری از واردات کالای مشابه خارجی، پیش فروش کالا، فروش به مشتریان خاص و یا قراردادهای پیمانکاری بزرگ و انحصاری به تداوم فعالیت مشغولند. وجه مشترک بین این بنگاه ها عدم توان ایجاد تغییرات در فعالیت بنگاه ها هستند که این خود تضمین کننده تداوم مشکلات و نتیجتاً " تحمل زیان های متوالی می گردد.

به دلیل مرسوم نبودن اعلام ورشکستگی بنگاه های تجاری (بویژه بنگاه های تحت پوشش دولت) ممکن است علیرغم ورشکستگی، اینگونه شرکتها به حیات ظاهری ادامه دهند. مادامیکه این بنگاه ها قادر به ادامه حیات ظاهری هستند تشخیص وضعیت آن دشوار بوده و عموماً" موجب می شود که در سطح خرد و کلان اینگونه بنگاهها به جذب منابع پرداخته و در نهایت منابع جذب شده به علت مشکلات گوناگون این شرکتها تزییع خواهند گردید. در حالیکه یکی از اهداف برنامه توسعه دولت در برنامه های اول، دوم و سوم حذف رانت های اقتصادی و کمک های مستقیم دولتی و غیر دولتی و حذف وابستگی شرکتها به دلارهای حاصل از صادرات نفت میباشد و با پیوستن کشور ایران به WTO (سازمان تجارت جهانی) و حذف یا تعدیل تعرفه های حمایتی، خود موجب نگرشی جدید به این شرکتها خواهد شد و این

نوع شرکتهای بایستی طرحی نو بیاندازند تا بتوانند در آینده به فعالیت اقتصادی خود ادامه دهند. اگرچه احتمالاً شرکتهای دولتی در این خصوص ضربه پذیرترند و تاکنون بیشتر از حمایت های دولت برخوردار بوده اند. جهت جلوگیری از تضييع منابع و جلوگیری از ضرر و زیان بیشتر سهامداران و اعتبار دهندگان، سعی شده که عوامل و متغیرهای ورشکستگی بنگاهها شناسائی شود و این متغیرها بنحوی به اطلاع آنها رسانده شود. این متغیرهای ورشکستگی میتواند بصورت مدل طراحی گردد و کلیه تحلیل گران این نوع بنگاه ها می توانند با آزمون این مدل مشکلات آنها را بررسی کنند و ورشکستگی احتمالی آنها را پیش بینی کنند و یا شرکتهای ورشکسته را شناسائی کنند.

همانطور که قبلاً مطرح شد موضوع ورشکستگی بنگاهها اختصاص به بخشهای دولتی و یا خصوصی ندارد. به عبارت دیگر مالکیت دولتی و یا خصوصی ملاک ورشکستگی شرکتهای نیست. آنچه که حائز اهمیت است نحوه مدیریت این شرکتهای است. چه بسا شرکتهای دولتی بزرگی وجود دارند که با برنامه ریزی دقیق تولیدی و ساختار صحیح مالی و نیروی انسانی به نحوی شرکت اداره می شود که نه تنها نیازی به کمک ها و حمایت های دولتی ندارد بلکه در صورت حذف بعضی از رانت های دولت در اقتصاد کشور و اصلاح قوانین ارزی و پولی، وضعیت اقتصادی آن بهتر خواهد شد. و همچنین بعضی از شرکتهای خصوصی وجود دارند که اگر تعرفه گمرکی اصلاح شوند و یا کمک های مستقیم و غیر مستقیم دولتی برداشته شود در اسرع وقت این شرکتهای باید ورشکستگی خود را اعلام کنند. به عبارت بهتر تعیین استراتژی و اهداف و برنامه ریزی در شرکتهای فراوانی دارد.

ضرورت انجام تحقیق

استفاده کنندگان صورتهای مالی و سرمایه گذاران براساس اطلاعات مالی تصمیم به خرید سهم می گیرند و یا اعتبار دهندگان عمدتاً در زمان پرداخت وام به اطلاعات مالی نیاز دارند.^۱ این اطلاعات می تواند در قالب یک مدل، وضعیت مالی شرکتها را پیش بینی کند. اگر این مدلها بعداً در شرکتهای ایران آزمون شود، راهنمای خوبی برای مدیران و سرمایه گذاران و وام دهندگان و دولت خواهد بود تا قبل از تصمیم گیری اطلاعات لازم به آنها داده شود. اگر وضعیت مالی این بنگاه ها از طریق آزمون مدل روشن شود و ورشکستگی آنها قابل پیش بینی باشد سهامداران و مدیران برای جلوگیری از ورشکستگی و یا تغییر در وضعیت ساختار شرکت چاره اندیشی خواهند کرد و چه بسا با اتخاذ تدابیری درست از ورشکستگی آن شرکتها جلوگیری بعمل می آورند.

اهداف اساسی تحقیق

نتایج حاصل از این تحقیق می تواند معیارهای اساسی برای ارزیابی "سلامت مالی" یک بنگاه یا امکان تداوم فعالیت آن باشد، اعمال این شاخصها زمینه لازم برای ارزیابی ضرورت و یا عدم ضرورت تداوم فعالیت بنگاه را فراهم می نماید. اهداف اساسی این تحقیق را می توان بشرح ذیل خلاصه نمود:

الف) شاخص های هشدار دهنده به مدیریت درخصوص وضعیت تداوم فعالیت که برمبنای آن نیاز به اقدامات اصلاحی دارد و در صورت پاسخ مثبت، تدابیر لازم در راستای رفع مشکلات آن اندیشیده شود.

۱- وستون / بریگام، "مدیریت مالی"، ترجمه حسین عبده تبریزی و پرویز مشیرزاده مؤیدی، چاپ نهم، ص ۳۷

ب) براساس تعیین شاخصهای پیش بینی ورشکستگی در تحقیقات بعدی، این شاخصها مبنای ارزیابی عملکرد مالی و عملیاتی بنگاه های دولتی و غیردولتی بمنظور تصمیم گیری در خصوص اتخاذ تدابیر لازم منجمله واگذاری، تجدید ساختار، تغییر مدیریت ارشد و یا فروش شرکت و یا حتی اعلام ورشکستگی قرار خواهد گرفت.

ج) آگاهی دادن به سرمایه گذاران و تامین کنندگان مالی در خصوص تصمیم گیری های اقتصادی نسبت به خرید سهام آن شرکتها و یا اعطای وام و تسهیلات به آن شرکتها.

شاخصها و عوامل پیش بینی ورشکستگی

جهت طراحی فرضیات در مرحله نخست شاخصهای مرتبط با پیش بینی ورشکستگی با استفاده از ادبیات حسابداری و مدیریت مالی شناسائی خواهند گردید. در بررسی بعمل آمده تعداد بیست و پنج متغیر و عوامل مرتبط با ورشکستگی پس از مطالعه متون تخصصی و اخذ نظرات تخصصی صاحب نظران استخراج گردیده اند که بمنظور تطبیق متغیرهای مذکور با شرایط محیطی ایران روش Delphi مورد استفاده قرار گرفته است و با استفاده از این روش، متغیرهای که در ارتباط با پیش بینی ورشکستگی شرکتها در شرایط محیطی ایران مناسب تشخیص داده شدند شناسایی گردیده اند، بر مبنای هر یک از متغیرهای پیش بینی ورشکستگی بشرح زیر فرضیه های مستقل طراحی و آورده شده است.

لیست متغیرهای (عوامل) مرتبط با شناسائی پیش بینی ورشکستگی □

ردیف	شخص
۱ *	نسبت دارائیهای جاری به بدهی های جاری
۲ *	نسبت نقدینگی به بدهی های جاری
۳ *	نسبت دارائیهای سریع به بدهی جاری
۴	نسبت دارائیهای سریع به متوسط هزینه های جاری روزانه
۵	نسبت موجودی کالا به دارائیهای جاری
۶ *	نسبت جمع بدهی ها به جمع دارائیها
۷	نسبت سود قبل از مالیات و هزینه مالی به هزینه مالی
۸ ✓	نسبت وجه نقد حاصل از عملیات به فروش
۹	نسبت سود خالص به فروش
۱۰	نسبت سود خالص به کل دارائیها
۱۱	نسبت فروش به کل دارائیها
۱۲ *	نسبت قیمت هر سهم به سود هر سهم P / E
۱۳ *	نسبت سرمایه در گردش به فروش
۱۴ ✓	نسبت وجه نقد حاصل از عملیات به حقوق صاحبان سهام
۱۵ ✓	نسبت جریانات نقدی عملیاتی هر سهم به سود هر سهم
۱۶	ساختار نامناسب نیروی انسانی
۱۷	ضعف کنترل سهامداران و طلبکاران بر مدیران و عملکرد آنها
۱۸ *	قدیمی بودن ماشین آلات و صنایع
۱۹ *	تغییر تکنولوژی صنایع در کشور
۲۰	وابستگی کارخانجات به مواد اولیه وارداتی و نیاز ارزی
۲۱	شدت رقابت در یک صنعت
۲۲	تغییرات دائم مقررات دولتی
۲۳	تغییر مدیران شرکت در کوتاه مدت
۲۴	تغییرات دائم مقررات دستمزد
۲۵	تغییرات مقررات بازخرید سنوات خدمت

قابل ذکر است که عوامل (متغیرهای) این فرضیات از منابع مختلف علمی و گزارشات فعالیت هیئت مدیره شرکتها جمع آوری شده است. به عنوان مثال متغیرها و یا نسبتهایی که با علامت * مشخص شده از جمله نسبتهای مالی هستند که در اکثر گزارشات مالی و گزارشات فعالیت و بررسی وضعیت شرکتهای ایرانی مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. شاخص های مذکور مبنای ارزیابی وضعیت شرکتها توسط تحلیل گران مالی و اعتبار دهندگان می باشد.

نسبتهای که علامت / در لیست مشخص شده از جمله نسبتهای مهم نقدینگی می باشد و علیرغم اینکه صورت گردش وجوه نقد طبق آخرین استاندارد، جزء یکی از صورتهای مالی شرکتها در ایران است که باید تهیه گردد اما تاکنون تهیه این نسبتها در گزارشات مالی مرسوم نشده است.¹

بقیه نسبت های فهرست شده از منابع خارجی حسابداری و تحقیقات انجام شده اقتباس گردیده که تهیه این نسبتها می تواند به امر پیش بینی ورشکستگی شرکتها

کمک نماید²

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1- Avi and sara F.Rushinek . "vsing financial Ratios to predict Insolvency" - Journal of Business Research 15 , 1987 pp. 93-100

2- Barnes, paul. "Methodolical Implication of Non-Normally Distributed financial Ratios" Journal of Business finance and Accounting, spring 1982 pp. 51, 62